

19.9.2023
Lausunto

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton lausunto e-aineiston kirjastokäytön korvaamista koskevasta hallituksen esitysluonnoksesta

Diaaritunnus: VN/21217/2023

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry. – Finlands översättar- och tolkförbund rf. kiittää mahdollisuudesta lausua koskien luonnosta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta, joka koskee e-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaamista.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto on aatteellinen yhdistys, joka edustaa noin 1750 ammattikäntäjää ja -tulkkia, käännös- ja tulkkausalan opettajaa ja tutkijaa. E-kirjojen ja e-äänikirjojen kirjastokäytön korvaaminen koskee suurta osaa jäsenkunnastamme, etenkin kirjallisuuden kääntäjiä, joita kuuluu liittoon noin 400. Suomessa julkaistavasta kirjallisuudesta lähes puolet on käännöskirjallisuutta, käännettyä lastenkirjallisuutta jopa yli puolet (Suomen kustannusyhdistyksen tilaston mukaan vuonna 2022 julkaistusta kirjallisuudesta käännöskirjallisuutta oli 44,8 %, lasten- ja nuorten kirjallisuudesta jopa 53,6 %).

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton lausunnon pääviestit

1. Kannatamme e-aineistojen käytön korvauksen laajentamista korkeakoulukirjastoihin
2. Verkkokirjahyllyt tulee ottaa mukaan e-aineistojen käytön korvaamisen piiriin.
3. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto esittää äänikirjalukijoiden oikeutta korvaukseen poistettavaksi esityksestä.

1. E-aineistojen tekijöille korvausta myös korkeakoulukirjastokäytöstä

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry. kannattaa lämpimästi hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan ”toteutetaan e-kirjojen lainauskorvaus sekä edistetään kansallisen e-kirjaston perustamista”. Pidämme hyvin tärkeänä, että korvaus e-aineistojen lainaamisesta kirjataan lakiin ja ulotetaan yleisten kirjastojen lisäksi myös korkeakoulukirjastoihin ja että e-aineistojen lainauskorvaukseen on varattu ja varataan jatkossa sen edellyttämä määräraha.

Lainauskorvaukseen olisi kokonaisuudessaan tärkeää osoittaa tasokorotus, jotta korvaus saadaan korotetuksi pohjoismaiselle tasolle. Samalla tulisi varmistaa kirjastojen resurssit, jotta kirjastoissa on tulevaisuudessakin laajasti saatavilla monipuolisesti kirjallisuutta, sekä kotimaista että käännettyä kirjallisuutta. On koko Suomen etu, että teokset ovat laajasti lainattavissa – tämä edistää lukutaitoa, tuo tekijöille arvostusta, toimeentuloa ja pitää yllä omaa kirjallista kulttuuriamme.

2. Verkkokirjahyllyt tulee ottaa mukaan e-aineistojen käytön korvaamisen piiriin.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto katsoo, että verkkokirjahyllyt tulee ottaa mukaan lainauskorvauksen piiriin. Fyysisten teosten lainaamisen ohella e-aineistojen käyttö kirjastoissa on yleistynyt. Hyvin suuri osa yliopistoväestä lukee teoksia verkkokirjahyllypalveluiden kautta, ja tämä tarkoittaisi myös sitä, että fyysisten teoskappaleiden lainausmäärät laskevat, kun suuri osa lukijoita siirtyy verkkokirjahyllyjen käyttäjiksi. Lainauskorvaus tai kirjastokäytön korvaus on alkujaan tarkoitettu korvaamaan tekijöille tulonmenetystä vastikkeettomasta kirjastokäytöstä ja on tekijän – ml. kääntäjän – näkökulmasta ongelmallista, jos tällaista korvausta ei saa

verkkokirjahyllypalveluista. Osa käännoesteoksista laaditaan suoraan e- ja e-äänikirjoiksi ja on kohtuullista, että lainauskorvausta vastaava korvaus ulotetaan e-aineistoihin verkkokirjahyllyissä.

Tekijöitä ja teoksia tulee kohdella yhdenvertaisesti eikä voi olla niin, että tekijät saavat korvauksen osasta kirjastokäyttöä ja osasta eivät. Korkeakoulukirjastoissa fyysisten lainojen määrä on huomattavasti laskenut käyttäjien siirryttyä käyttämään kurssikirjoja ns. verkkokirjahyllyissä. Mikäli lainauskorvausta ei saisi verkkokirjahyllyjen kautta tapahtuvasta käytöstä, moni tekijä, jonka teoksia käytetään korkeakoulukirjastojen verkkokirjahyllyjen kautta, saisi saman teoksen käytöstä vähemmän korvauksia kuin se tekijä, jonka teoksia lainataan yleisistä ja korkeakoulukirjastoista. Tekijöiden tulee olla oikeutettuja lainauskorvaukseen tai sitä vastaavaan korvaukseen, lainattiinpa teoksia yleisistä kirjastoista, korkeakoulukirjastoista tai verkkokirjahyllyistä. Teknologianeutraalius tulisi uudessa e-aineistojen korvauksessa ottaa huomioon. Verkkokirjahyllyistä tulisi jatkossa maksaa tekijöille lainauskorvaus tai sitä vastaava korvaus. Teoksia ja niiden tekijöitä tulee kohdella yhdenvertaisesti ja sekä kauno- että tietokirjallisuuden kääntäjille tulee varmistaa korvaus vastikkeettomasta kirjastokäytöstä.

3. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto esittää äänikirjalukijoiden oikeutta korvaukseen poistettavaksi esityksestä.

Esityksen kohdassa 4.1 esitetään lainauskorvausta vastaavaa uutta korvausta myös äänikirjan lukijalle. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto pitää perusteltuna rajata äänikirjan lukijat lainauskorvauksen ulkopuolelle, sillä miljoonan euron e-lainauskorvausmääräraha on myönnetty nimenomaan **kirjallisuuden tekijöille** e-aineistojen kirjastokäytön korvaamiseen ja määräraha on mitoitettu kattamaan sekä yleisten kirjastojen että korkeakoulukirjastojen e-aineistojen kirjastokäyttö. Äänikirjan lukijoille mahdollisesti maksettavaan korvaukseen tulisi osoittaa lisäbudjetti ja asiaa tulisi ennen sitä selvittää perusteellisesti.

Lainauskorvauksen tarkoitus on korvata teosten vastikkeettomasta kirjastokäytöstä aiheutuvaa tulonmenetystä tekijälle. Tekijöille lainauskorvaus on hyvin tärkeä. Kirjan tuotantoketjussa kääntäjä saa usein käännoispalkkionaan kertakorvauksen, minkä vuoksi lainauskorvauksen merkitystä kääntäjälle ei voi aliarvioida. Harvat kääntäjät saavat myynnistä rojaltiperustaista tuloa. Lainauskorvaus painetuista aineistoista muodosti Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton vuoden 2022 toteuttaman lainauskorvauksia koskevan tulotasotutkimuksen mukaan noin 30 % kirjallisuuden kääntäjien tulosta. Lainauskorvauksella on siis paljon merkitystä kääntäjille, jotta he voivat tulla toimeen luovalla työllään.

Äänikirjan lukijan työpanos on toki äänikirjan tuotantoprosessissa tärkeä, mutta se ei ole samaistettavissa tekijän (ml. kääntäjän) työpanokseen, sillä lukija ei osallistu varsinaisen itsenäisen ja omaperäisen teoksen tuottamiseen. Lukijalle työ saattaa usein myös olla sivutyö, jolla ansaitaan lisätienestiä, kun taas kääntäjälle työn on tarkoitus taata toimeentulo. Kannatamme lainauskorvauksen maksamista tekijänoikeuden haltijoille, emme lähioikeuksien haltijoille. Tekijällä (ml. kääntäjät) on teokseen tekijänoikeus, lukijalle esittävänä taiteilijana ei synny tekijänoikeutta, vaan tämä on tekijänoikeuslain mukaan esittävä taiteilija. Äänikirjan lukija ei osallistu sisällöntuottamiseen. Jotta lukijan panos saa lähioikeussuojaa, ei tarvitse ylittää teoskynnystä. Jos itsenäinen ja omaperäinen luomistyö arvostetaan samalle tasolle kuin esitys, jolle ei ole asetettu omaperäisvaatimuksia, lähioikeuden haltijoille maksettavan korvauksen ei tulisi missään nimessä olla samalla tasolla kuin tekijälle maksettava korvaus. Tällaisen uuden edunsaajaryhmän korvauksen syntymiseen liittyvät budjettivaikutukset on vähintäänkin tarkkaan selvitettävä ennen korvauksen käyttöönottoa. Mikäli korvausta tulevaisuudessa päätetään maksaa myös äänikirjan lukijoille, korvaus tulee toteuttaa niin, että myös lainauskorvauksiin ja sitä vastaaviin korvauksiin osoitettavaa määrärahaa korotetaan. Uuden korvauksen ei tulisi vähentää kirjallisuuden tekijöiden (ml. kääntäjien) osuutta lainauskorvauksesta.

Selvittämättömien budjettivaikutusten vuoksi Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto esittää äänikirjalukijoiden oikeutta korvaukseen poistettavaksi esityksestä.

Muita huomioita

Esityksen kohta 2.6 E-kirjojen ja äänikirjojen talous

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto pyytää saada huomauttaa esityksen kohtaan 2.6 E-kirjojen ja äänikirjojen talous, jossa puhutaan kirjan koko arvoketjusta, että myös kääntäjät ovat tämän arvoketjun osa – olipa kyse muista kielistä kotimaisille kielille käännettystä kirjallisuudesta (ns. kirjallisuustuonti) tai kotimaisista kielistä muille kielille käännettystä kirjallisuudesta (kirjallisuusvientti). Kääntämistä tehdään Suomessa myös kansalliskieliltä toisille.

Hallituksen esityksen kappaleessa 2.6. ei mainita kääntäjää laisinkaan osana kirjan arvoketjua, mikä kuvastaa osin kääntäjän näkymättömäksi miellettyä roolia kirjan matkalla käsikirjoituksesta julkaistavaksi. Kääntäjä on kuitenkin tekijänoikeuslain mukaan käännosteoksen toinen tekijä teoksen alkuperäisen tekijän, eli kirjailijan, ohella. Sekä kirjailija että kääntäjä luovat työllään itsenäisen teoksen, joka saa tekijänoikeuden. Ilman kääntäjää ei olisi käännosteosta, joka tuo tuloja kirjan arvoketjussa usealle eri taholle. Tästä syystä, kun puhutaan kirjallisuuden tekijöistä, olisi tärkeää aina tehdä selväksi, että myös kääntäjä on kirjallisuuden tekijä.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto suosittelee, että kääntäjät mainittaisiin erikseen kohdassa, jossa puhutaan tekijöistä, koska ei ole aina kaikille selvää, että kääntäjä on käännosteoksen toinen tekijä. Yksi mahdollinen toteutustapa olisi kirjata tekijät-sanan jälkeen sulkuihin: (ml. kääntäjät).

Esityksen kohta 4.1. Keskeiset ehdotukset

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto pyytää saada huomauttaa kohdan 4.1. keskeiset ehdotukset ensimmäiseen kappaleeseen, että on hyvin tärkeää ulottaa lainauskorvauksen piiriin myös alun perin sähköiseen muotoon tehdyt e-kirjat ja e-äänikirjat, sillä osa käännoskirjallisuudesta laaditaan nykyään suoraan e-kirjaksi ilman painettua versiota kirjasta.

Pykälätekstin muutokset

Kannattamme tekijänoikeusjärjestö Sanaston pykälätekstiin tekemää seuraavaa esitystä:

Kun yleinen kirjasto tai korkeakoulukirjasto välittää e-kirjan tai e-äänikirjan kustantajan tai muun oikeudenhaltijan kanssa sovitulla ehdoilla kirjaston kokoelmaan kuuluvan [tai kirjaston valitsemassa verkkopalvelussa saatavilla olevan](#) e-kirjan tai e-äänikirjan yleisölle siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada e-kirja tai e-äänikirja saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana käytettäväksi rajoitetuksi ajaksi [tai kirjaston valitsemassa verkkopalvelussa saatavilla olevan](#), e-kirjaan tai e-äänikirjaan sisältyvän...

Helsingissä 19.9.2023

Sirpa Alkunen
Puheenjohtaja
Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto

Jenni Kaven
Toiminnanjohtaja
Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto